

Литература

- Гагаузско-руско-молдавский словарь. М., 1973.
 Дрон И. В., Куроло С. С. Современная гагаузская топонимия и антропонимия. Кишинев, 1989.
 Мошков В. А. Гагаузы Бендерского уезда (Этнографические очерки и материалы) // Этнографическое обозрение. М., 1901. № 2.
 Мошков В. А. Гагаузы Бендерского уезда (Этнографические очерки и материалы). Кишинев, 2004.
 Покровская Л. А. Мусульманские элементы в систе-

- ме христианской религиозной терминологии гагаузов // Советская этнография, 1974, № 1. С. 139-144.
 Турецко-русский словарь. М., 1977.
 Тхоржевский С. Портреты пером. М., 1986.

Список библиографических сокращений

- ГРМСл. - Гагаузско-руско-молдавский словарь. М., 1973.
 Т-Р Сл. - Турецко-русский словарь. М., 1977.

В. Г. КУШНИР

МОЛДАВСЬКИЙ ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ У ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ БУДЖАКА

Багатоетнічність чи не найголовніша ознака Буджака. Етнографічна його своєрідність репрезентується компактно розселеними в регіоні етнічними групами болгар, гагаузів, молдован, росіян у тому числі і старообрядців. Ідентичність кожної з названих груп визначається притаманною їм виразністю етнокультурних комплексів, що збереглися до наших днів. У такому розмаїтому етнографічному середовищі розселилися й українці. Незважаючи на толерантне співіснування українців з вказаними етнічними групами, інтенсивність і наслідки міжетнічної взаємодії не однакові. Однією з спільнот, де рівень таких взаємостосунків достатньо високий і за часом довготривалий, є молдовани.

Історія українсько-молдавських взаємин достатньо повно висвітлена і зазначена тема не відноситься до числа малодосліджених, адже вивченню наслідків взаємовпливу культури українців і молдован особливо у 1970-80-ті роки приділялось чимало уваги, що й відображено в історіографії цього періоду (Бостан, 1971; Захарова, 1985; Зеленчук, 1959; Зеленчук, 1971; Зеленчук, 1961; Зеленчук, 1979; Наулко, 1975; Приходько, 1972; Селівачов, 1982; Орлов, 1984; Украинско-молдавские этнокультурные взаимосвязи в период социализма, 1987; інші).

Завдяки значному обсягу проведених польових етнографічних досліджень в селах України і Молдови, виявлено українсько-молдовську етнокультурну зону з існуванням в ній трьох підзон – північної, центральної і південної (Украинско-молдавские этнокультурные взаимосвязи..., 1987, 242). До здобутків слід віднести й певні узагальнення щодо етнографічної характеристики кожної з трьох виокремлених підзон, глибину і інтенсивність українсько-молдавських взаємовпливів (Украинско-молдавские этнокультурные взаимосвязи..., 1987, 242). насамперед у сфері календарної, родинної обрядовості, українського та молдавського фольклору етноконтактної зони. Разом з тим, найменш дослідженою залишається південна підзона і першочерговим завданням у її вивченні є накопичення

відповідної джерельної бази. Робота по накопиченню інформації продовжується особливо з питань міжетнічної взаємодії.

У даній розвідці розглянемо деякі наслідки міжетнічних процесів на локальному рівні (у межах села) і ареальному (певної місцевості з українськими і молдавськими селами).

За основу взято результати досліджень в українсько-молдавських селах Баштанівка, Глибоке (локальний рівень), молдавському селі Борисівка, українських Нерушай, Трудове, Татарбунари, Мирне, Кислиця, Першотравневе інші (ареальний рівень). Обсяг зібраного матеріалу дозволяє простежити тенденції розвитку процесу міжетнічних взаємин і їх відображення в матеріальній і духовній культурі українців і молдован південної підзони.

Насамперед слід відзначити, що інтенсивність етнічних процесів, особливо на локальному рівні у Буджаку, швидкоплинна, супроводжується проявом інновацій у традиційних культурах, поступовою природною асиміляцією, наприклад, молдован в українському середовищі, чи українців у молдавському. Неоднакові на локальному і ареальному рівнях характер і глибина міжетнічних процесів. Вони визначаються дією різноманітних чинників. Так, якщо на локальному рівні на результат, наприклад асиміляції, впливає чинник кількісного співвідношення представників двох етносів, то у господарській, побутовій сферах і навіть у календарній обрядовості кількісні показники не завжди є вирішальними. Тут часто простежується протилежне: культура більшості сприймає культуру асимільованого населення, якщо вона оптимально адаптована до природних умов місцевості і забезпечує належне функціонування системи життєзабезпечення. Для ілюстрації вкажемо на вівчарство у молдован, як важливу складову цієї системи, ткацтво як традиційне народне ремесло, безпосередньо пов'язане з вівчарством. Маємо чимало прикладів, коли незначна частка молдован з часом розчиняється в українському етнічному середовищі, але їхня культура, зокрема традиції вівчарства,

ткацтва, стають важливою часткою культури українців. Так, в українському селі Першотравневе (Ізмаїльський район) проживали й молдовани, утворивши окрему частину – магалу. Однак, через шлюби з українцями молдовани швидко втрачали мову¹. Коли українка, вийшовши заміж, потрапляла до молдавської родини, українській мові від неї навчалися родичі чоловіка. Вони усвідомлювали таку необхідність, адже знаходились у мовному середовищі більшості населення села і були часткою об'єднаного з українцями сільськогосподарського колективу.

Разом з тим, українці Першотравневого чимало запозичили у молдован з національної кухні, одягу, ткацтва. Лексеми молдавського походження (*картіка* – шматок хліба; *риндуляса* – жінка, яка носить у поле селянам воду; *чуперки* – гриби тощо) використовуються українцями. Лексеми, пов'язані з ткацтвом (*граніцара* – ткацький виріб кінця XIX ст.), зафіксовані в селі Кислиця. Тут у 1817 році проживало 376 мешканців (237 українців і 131 молдован) (Кабузан, 1974. Пр. 6). За десять років населення збільшилось до 829 (701 українців і 115 молдован). Станом на 1881 рік всього мешканців нараховувалось 986 осіб (494 чоловіків і 492 жінок) (Кушнір, 2007, 68).

В кінці XIX – на початку XX ст. із 1912 сільчан українців було 1544, молдован 340 (Бутович, 1916).

Показовим в цьому плані є й с.Лиман (Татарбунарський район). На відміну від навколишніх українських сіл, де ткацтво не можна вважати розвинутим, у Лимані його традиції не було втрачено. Тут, порівняно з сусідніми селами, збереглось найбільше різноманітних виробів ткацтва та їх назв.

Інша картина, у порівнянні з Першотравневим, спостерігається у с. Глибоке (Татарбунарський район). За церковними відомостями станом на 1878 рік вказується національність мешканців села. Це були молдовани. Господарств на той час нараховувалось 27, осіб чоловічої статі 109, жіночої 128 (Кушнір, 2007, 66). У 1888 році кількість селян зросла до 690 осіб (304 чоловіків і 286 жінок), господарств стало 76 (Кушнір, 2007, 66). Станом на кінець XIX – початок XX ст. у статистиці з'являється інформація про українців: у селі проживало 450 українців і 500 молдован (Бачинська, 2002, 126). У відомостях за 1910 рік населення значиться як українсько-молдавське: 228 господарств, чоловіків 561 особа, жінок 512 (Кушнір, 2007, 66). Домінуючою мовою спілкування була молдавська, хоча українська мова збереглась до нашого часу і нею спілкуються люди старшого покоління. Обрядовість, як родинна так і календарна в селі була українська і молдавська. Проте, певні календарні обряди українцями запозичені у молдован і виконувались як необхідна обрядова практика. Йдеться про виконання актуального для населення посушливого Буджака обряду викли-

кання дощу. Українці не тільки виконували обряд «каліяна», але й сприйняли повір'я, що пояснює причини тривалої відсутності дощу і дотримувались їх, щоб не викликати посухи.

Чимало запозичено українцями від молдован з традиції вівчарства, максимально адаптованого до природних умов буджацького степу. І те, що українці, пристосовуючись до нових умов ведення господарства, організації побуту, опановували випробувані на практиці, у даному випадку молдованами, методи ведення господарства є природними. Адже молдовани переселялися на південь Буджака із сформованою культурою вівчарства. Так, за переказами, першопоселенцями села Борисівка були саме скотарі. У Глибокому існує тільки молдавська², термінологія статевікового розподілу овець: *нелуц* – від народження до 6 місяців, *міоріці*, *міорка* – молода вівця до окоту, *уая*, *нюар* – вівця, *блба* – стара беззуба вівця, *серпі* – ялова вівця, *кран*, *бербек*, *бербекуц* – назви баранів різного віку. Назви українського походження й назви загонів для утримування овець, людей, що їх доглядають – *сирюга*, *чабан*, *струнгар* інші. В українському Білому як і в сусідній молдавській Борисівці отару овець називають однаково – *кирд*. Тому не викликає питань відсутність розбіжностей щодо організації вівчарства в українсько-молдавській Баштанівці, незважаючи навіть на те, що в селі існувало дві отари овець – українців і молдован, які утримувалися на пасовищах окремо.

Щоправда, далеко не все у тваринницькій галузі традиційних скотарів сприймалося українцями. Так, у Баштанівці серед українців не поширилась традиція розведення і використання віслюків. Їх використовували на підводі, запряженій магарем, в українців вважалося за непристойне й принизливе. У тому ж Першотравневному не спостерігаємо такої розгалуженої системи статевікової диференціації у вівчарстві. Вони в селі є достатньо спрощеною, а назви українськими: *ягня*, *ярка*, *матка*, *ялова вівця*, *баран*. Більш спрощена і змішана (українсько-молдавська) система в Татарбунарах: *ягня*, *ніворка* (вівця старше одного року і першого окоту), *вівця*, *баран*. Примітно, що в Татарбунарах облаштоване місце для утримування доїння овець називають не кошара, а струнга. Струнга ж лише частина кошари, оскільки вона є місцем для доїння. Показово, що зазначена інформація запозичена від чабана, добре обізнаного у вівчарстві. Вони свідчить, що українці запозичували, насамперед, необхідні для організації справи елементи практики і не надавали особливого значення термінології. У сусідній Плахтіївці місце для утримування доїння овець називають *окол*. Така термінологічна відмінність у сусідніх селах могла пояснюватися поширенням різних традицій, носіями яких були запрошені для організації вівчарства чабани з різних районів Молдови і Буджака.

Наведене підтверджує ефективність взаємин з молдованами. Тривале й толерантне українсько-молдавське співіснування у Буджаку взаємозбагачувало традиційну культуру двох народів, сприяло удосконаленню насамперед господарської системи, її функціонування в умовах степової зони.

Примітки

¹ Слід зауважити, що цей феномен потребує окремого дослідження. Не завжди мова більшості мешканців бієтнічного поселення була домінуючою.

² Варто відзначити, що й молдовани запозичили певні терміни від тюркського скотарського населення у Північному Причорномор'ї.

Література

Бачинська О. А. Українське населення придунайських земель. XVIII – початок XX ст. Одеса, 2002.

Бостан Г. Українсько-молдавські паралелі в старовинній та сучасній весільній обрядовості // НТЕ. 1971. № 6.

Зеленчук В. С. Східнослов'янські риси у молдавській весільній обрядовості // НТЕ. 1959. № 3.

Кабузан В. Н. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья. Кишинев, 1974. Пр. 6.

Кушнір В. Г. Українське населення Буджака за даними Ізмаїльського архіву // Лукомор'я: археологія, етнологія, історія Північно-Західного Причорномор'я. Вип. 1. Одеса, 2007.

Орлов А. В. Деякі аспекти сучасних українсько-молдавських зв'язків // НТЕ. 1984. № 1.

Приходько М. Житло українців у межиріччі Дністра та Дунаю // НТЕ. 1972. № 3.

Селвачов М. Р. Сучасна народна образотворчість українсько-молдавського села // НТЕ. 1982. № 5.

Бостан Г. Украинско-молдавские фольклорные связи на Буковине (обрядовая поэзия). Автореф. дис... канд. филол. наук. К., 1971.

Бутович В. Н. Материалы для этнографической карты Бессарабской губернии. К., 1916.

Захарова Г. Н. Современные украинско-молдавские межэтнические связи. Киев, 1985.

Зеленчук В. С. Молдавско-украинские общности в традиционных обычаях и фольклоре семейной обрядности. Кишинев, 1961.

Зеленчук В. С. Население Бессарабии и Поднестровья в XIX ст. Кляшів, 1979.

Зеленчук В. С. и др. Культурно-бытовые процессы на юге Украины. М., 1979.

Население Бессарабии и Поднестровья в XIX ст. // Этнические и социально-демографические процессы. Кишинев, 1979.

Наулюк В. И. Развитие межэтнических связей на Украине: историко-этнографический очерк. К., 1975.

Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой или Буджака. Аккерман, 1899.

Украинско-молдавские этнокультурные взаимосвязи в период социализма. Кляшів, 1987.

В. П. СТЕПАНОВ

ЭЛЕМЕНТЫ ОБЫЧНОГО ПРАВА И ТРАДИЦИОННЫЕ НОРМЫ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ УКРАИНЦЕВ МОЛДОВЫ

Обычное право или встречаемое в литературе другое его название «право земли», представляет собой систему сложившихся в традиционном обществе системы норм и представлений о правилах поведения и системе взаимоотношений в обществе. Система норм обычного права передавалась из поколения в поколение. Причем многие правила сложились еще в бесписьменный период жизни народа. Например, на территории Пруто-Днестровских земель от восточных славян в древнерусский период получила распространение традиция преследования вора/преступника до границы владений отдельного села, где жители другого села как бы перенимали эстафету в преследовании злоумышленника – так называемая система «гонения следа». В последующем данная традиция была заменена «побором за следогонение» освобождавшей сельские общины «гнать след злодейский» (Советов, 1980, 199) После его внедрения преследовать нарушителей вменялось специальным служилым – следогонцам.

Украинское население Молдовы является исторической этнической группой, на протяжении длительного времени испытывающей, с одной сторо-

ны, влияние молдавского окружения, а с другой постоянную подпитку со стороны соплеменников-мигрантов из разных регионов Украины.

За серьезные проступки жителя села могли даже изгнать из общины, что в средневековье, было равносильно обречению на смерть. Ведь виновника выгоняли, по сути, с сумой на дорогу, обрекая его на нищенство и незащищенность.

В средневековье большое значение в жизни отдельной крестьянской семьи и каждого ее члена играла община – *грамада*. Ее роль была особенно важна в период феодализма. Выжить в тех условиях без круговой поруки односельчан было очень сложно. Община регулировала пользование земельными угодьями, водными ресурсами, лесами и пастбищами. С эволюцией общественных отношений роль общины стала сужаться, тем не менее, она просуществовала практически вплоть до конца XIX в. Во главе средневековой украинской общины стоял *кнез*.

Практически до XIX в. украинское население Бессарабии и Левобережного Поднестровья жили согласно нормам обычного права – традиционных законов (обычаев земли), сложившихся в народе и